

ΣΠΗΛΑΙΟ ΘΕΟΠΕΤΡΑΣ

ΠΩΣ ΤΡΕΦΟΝΤΑΝ ΤΑ 43 ΑΤΟΜΑ ΠΟΥ ΕΖΗΣΑΝ ΣΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ;

«Οι ανασκαφές στο σπήλαιο της Θεόπετρας ήλθαν να ανατρέψουν τα παλαιότερα δεδομένα οδηγώντας μας στις απαρχές της κατοίκησης της Θεσσαλίας από τον προϊστορικό άνθρωπο. Το σπήλαιο αποτέλεσε καταφύγιο ανθρώπων για πολλές χιλιάδες χρόνια, ενώ βεβαίως είναι πολύ πιθανό ότι υπήρξαν και διαστήματα που το εγκατέλειπαν, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν, καθώς το κλίμα άλλαξε επανειλημμένως στη διάρκεια αυτών των χιλιάδων χρόνων. Το σπήλαιο χρησίμευσε επίσης στα νεότερα χρόνια ως καταφύγιο για τον ντόπιο πληθυσμό σε καιρούς πολέμου, αλλά επίσης για το σταυλισμό ζώων». Νίνα Κυπαρίσση-Αποστολικά

Πρόκειται για νεώτερα στοιχεία που παρουσίασε στο 14ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Ελληνικού Κολλεγίου Παιδιάτρων, που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα στα Τρίκαλα η Νίνα Κυπαρίσση-Αποστολικά, Δρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας, διευθύντρια των ανασκαφών του Σπηλαίου Θεόπετρας και επίτιμη διευθύντρια της Εφορείας Παλαιoανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας του ΥΠΠΟ. Το σπήλαιο της Θεόπετρας βρίσκεται στα δεξιά της διαδρομής από Τρίκαλα προς Καλαμπάκα, 3 χλμ. πριν από την τελευταία, σε υψόμετρο περίπου 300μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και 100μ. πάνω από την πεδιάδα, στη βόρεια πλευρά ασβεστολιθικού όγκου που υψώνεται πάνω από το ομώνυμο Τοπικό Διαμέρισμα του Δήμου Καλαμπάκας. Πολύ κοντά ρέει ο ποταμός Ληθαίος, παραπόταμος του Πηνειού, ο οποίος εν συνεχεία διασχίζει την πόλη των Τρικάλων. Η έκταση του σπηλαίου είναι περίπου 500 τ.μ. Η είσοδος είναι αψιδωτή διαστάσεων 17μ. πλάτος επί 3μ. ύψος και επιτρέπει στο φυσικό φως να εισέρχεται άπλετα στο εσωτερικό του. Ακριβώς απέναντι βλέπει κανείς τους βράχους και τις μονές των Μετσώρων. Είναι η δυτικότερη προϊστορική θέση της Θεσσαλίας και γειτνιάζει άμεσα τόσο με τη θεσσαλική πεδιάδα όσο και με την οροσειρά της Πίνδου, τον Κόζιακα, και αυτά τα χαρα-

κτηριστικά από τα δύο διαφορετικά φυσικά περιβάλλοντα αντανακλώνται και στις επιχώσεις του σπηλαίου.

Σύμφωνα με την Νίνα Κυπαρίσση-Αποστολικά, εκτός των άλλων ευρημάτων, είχε την τύχη να βρει ανθρώπινες ταφές στη θέση εναπόθεσής τους, ώστε δεν μένει καμία αμφιβολία ότι υπήρχαν ένοικοι αυτού του σπηλαίου. Δύο ταφές αντιστοιχούν στην μεταπαγετώδη Ανώτερη Παλαιολιθική περίοδο και η μία έχει χρονολογηθεί στα 14990-14060 π.Χ., ενώ τρεις ακόμη ταφές αντιστοιχούν στη Μεσολιθική, και έχουν χρονολογηθεί μεταξύ 7000 και 7500 π.Χ. Όλοι οι σκελετοί, σύμφωνα με την ίδια, ανήκουν στον τύπο του *Homo Sapiens sapiens*. Στα βαθύτερα στρώματα της Μέσης Παλαιολιθικής, αν και δεν βρέθηκαν ταφές αυτής της περιόδου, όμως βρέθηκαν αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων (ένα εύρημα σπανιότατο σε παγκόσμια κλίμακα, τα οποία όμως ήταν καλυμμένα, ώστε δύσκολα μπορεί να ανιχνεύσει κανείς ιδιαίτερα ανατομικά χαρακτηριστικά σε αυτά. Εκτιμάται ωστόσο, σύμφωνα με τους τύπους των λίθινων εργαλείων που βρέθηκαν σε αυτά τα στρώματα, ότι εκεί ζούσαν *Neanderthal*.

Σύμφωνα με παλαιοπαθολογική ανάλυση σε ανθρώπινα οστά της νεολιθικής περιόδου, τα περίπου 43 άτομα που υπολογίζεται να έζησαν αυτή την περίοδο στο σπήλαιο, φαί-

νεται πως ήταν αρκετά υγιή, προσθέτει η αρχαιολόγος και εξηγεί: «Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ανάλυσης σταθερών ισotόπων, η διατροφή τους φαίνεται πως βασιζόταν σε C3 φυτά, όπως το σιτάρι, το κριθάρι, ελιές και όσπρια, η παρουσία των οποίων επιβεβαιώνεται και με τα αρχαιοβοτανικά κατάλοιπα. Ζωικά λίπη, φυτικά έλαια και κερύ μελισσών αναγνωρίστηκαν επίσης με αναλύσεις οργανικών καταλοίπων. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι η διατροφή τους περιλάμβανε λίγο κρέας από εξημερωμένα κυρίως ζώα, αν και υπάρχει η άποψη ότι αυτά τα συντηρούσαν κυρίως για τα δευτερογενή προϊόντα τους (μαλλί, γάλα, κλπ), μια διατροφή δηλαδή που επικρατούσε στην Ελλάδα μέχρι τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Παρά ταύτα, στο σπήλαιο βρέθηκαν και λίγα οστά ψαριών και όστρεα γλυκού νερού, πιθανότατα από τον παρακείμενο ποταμό Αηθαίο, ενώ 4 χλμ. μακρύτερα ρέει και ο Πηνειός. Επίσης, σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, από τη νεολιθική επίχωση αναγνωρίστηκαν πολλά οστά ζώων, όπως αιγοπρόβατα που αποτελούν και το κυρίαρχο είδος σε ποσοστό περίπου 60%, βοοειδή, χοίροι και σκύλος εξημερωμένα, αλλά και γύρω στο 11% άγρια ζώα, όπως διάφορα είδη ελαφιών, αγριογούρνο, αρκούδα, λαγός, αγριόγατα και ασβός ως αποτέλεσμα κυνηγιού. Σε οστό αρκούδας χρονολογημένο στη Νεολιθική περίοδο -προς το τέλος της 5ης χιλιετίας- βρέθηκαν αποτυπώματα από μαχαιριές που αποδίδονται σε προσπάθεια τεμαχισμού του ζώου. Τέλος», επισημαίνει η αρχαιολόγος, «τα πρώτα κοσμήματα στη Θεσσαλία προέρχονται από το σπήλαιο της Θεόπετρας. Πρόκειται για δύο δόντια ελαφοειδών στα ο-

ποία έγιναν διαμπερείς οπές προκειμένου να αναρτηθούν, και για ένα όστρεο γλυκού νερού, προφανώς από το παρακείμενο ποτάμι, στο οποίο επίσης διανοίχτηκε οπή για ανάρτηση. Όλα αυτά προέρχονται από την μεταπαγετώδη περίοδο χρήσης του σπηλαίου, όταν είχαν αυξηθεί σημαντικά και τα λίθινα εργαλεία και προφανώς και ο πληθυσμός του. Οι χρονολογήσεις κυμαίνονται από τα 130.000 χρόνια πριν από σήμερα μέχρι τα 4300-4200 π.Χ. περίπου, και είναι ίσως ο περισσότερο χρονολογημένος αρχαιολογικός χώρος στην Ελλάδα. Η εγκατάλειψη του σπηλαίου από τους ενοίκους του γύρω στα 4.000 π.Χ. πιθανότατα συνδέεται με φυσικά φαινόμενα καθώς και με την εκμετάλλευση της γης με την καλλιέργεια: η έντονη δράση του νερού που μπήκε στο σπήλαιο μέσω των καρστικών αγωγών προς το τέλος της Νεολιθικής και η αποκόλληση και κατάρρευση μεγάλων τεμαχίων από την οροφή, πάλι εξ αιτίας διάβρωσής τους, πιθανότατα ώθησε τους ενοίκους έξω από το σπήλαιο σε αναζήτηση άλλου τόπου εγκατάστασης και σε έναν τρόπο ζωής που γνώριζαν ήδη από υπαίθριους οικισμούς στην ευρύτερη περιοχή τους», επισημαίνει η Δρ Νίνα Κυπαρίσση-Αποστολικά, για να καταλήξει τονίζοντας: «Λόγω της σπουδαιότητάς του για την ιστορία της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης το σπήλαιο αναδείχτηκε σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, ενώ τα ευρήματά του εκτίθενται στο Κέντρο Τεκμηρίωσης και Εκπαίδευσης Σπηλαίου Θεόπετρας (Μουσείο) στην είσοδο του χωριού, όχι μακριά από το σπήλαιο».

Πηγή: ert.gr

© wikipedia.org

Σπήλαιο Θεόπετρας.

ΖΩΜΙΝΘΟΣ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥ ΙΕΡΟΥ

Στο «υψηλότερο» ανάκτορο της Κρήτης, την Ζώμινθο, συνεχίστηκε η ανασκαφή της Αρχαιολογικής Εταιρείας υπό την διεύθυνση της Επίτιμης Διευθύντριας Αρχαιοτήτων, Δρ Έφης Σαπουνά-Σακελλαράκη. Παρά τις δύσκολες συνθήκες (COVID-19) η ανασκαφή διενεργήθηκε με όλους τους επιβαλλόμενους όρους προστασίας. Η ανασκαφή σκοπό είχε, τη διευκρίνιση του τρόπου πρόσβασης στη βόρεια είσοδο του Κεντρικού Κτηρίου, μίας από τις κεντρικές εισόδους και την επαλήθευση της βιομαγνητικής έρευνας, που είχε πραγματοποιηθεί από την ομάδα του Α. Σαρρή βορείως του Κεντρικού Κτηρίου.

Η φετινή ανασκαφή απέδειξε, ότι το υπάρχον, διώροφο ή και τριώροφο Κεντρικό Κτήριο είχε παλαιότερη χρήση,

τουλάχιστον από το 2000 π.Χ. και ότι από το 1700 π.Χ. άρχισε να επεκτείνεται στον γύρω χώρο, κάτι που έχει ήδη διαπιστωθεί σε παλαιότερες ανασκαφικές περιόδους, με επιστέγασμα όμως εφέτος την αποκάλυψη των δύο νέων συγκροτημάτων. Εν τέλει προκύπτει, ότι η έρευνα στη βόρεια κλιτύ του λόφου, όπου βρίσκεται το ανάκτορο, δεν έχει εξαντληθεί ανασκαφικά και ότι χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Για μία ακόμη φορά αποδεικνύεται, ότι το ανάκτορο της Ζωμίνθου είχε έναν πολιτικό, οικονομικό και θρησκευτικό χαρακτήρα σε όλη τη διάρκεια της ύπαρξής του, λόγω και της γειτνίασης με το μεγάλο θρησκευτικό κέντρο του Ιδαίου Άντρου, το οποίο είχε ακτινοβολία στην Ανατολική Μεσόγειο, την Εγγύς Ανατολή και την Αίγυπτο.

Η φειτινή ανασκαφή έδειξε, ότι η πρόσβαση προς την βόρεια είσοδο γινόταν ήδη από τη Παλαιοανακτορική εποχή (περί το 1900 π.Χ.) με μία ράμπα, η οποία κατέληγε σε ισχυρό αναλημματικό τοίχο και η οποία στη συνέχεια επιστρώθηκε άλλες δύο φορές με πλάκες κατά την εποχή των Νέων Ανακτόρων (1700-1600 π.Χ.). Στον ισχυρό αναλημματικό τοίχο δημιουργήθηκε λοξός, τελετουργικός διάδρομος, που έφθανε στην βόρεια είσοδο. Η χρήση του από την εποχή των Πρώτων Ανακτόρων επιβεβαιώνεται από κεραμική και ιδιαίτερα από τα κύπελλα του τύπου της MM περιόδου (περί το 1800 π.Χ.), τα οποία είναι χαρακτηριστικά της κνωσιακής αγγειοπλαστικής.

Στο επίπεδο της ΥΜ ΙΑ περιόδου (περί το 1650 π.Χ.) αποκαλύφθηκαν τρία λίθινα ανοίγματα (αγωγοί αποστράγισης) (εικ. 1) των χώρων του Κεντρικού Κτηρίου και των δυτικών διαμερισμάτων που προσκολλήθηκαν σε αυτό αμέσως μετά την καταστροφή του, περί το 1650 π.Χ. (Συγκρότημα Ι).

Από το Συγκρότημα Ι σημειώνεται ιδιαίτερα το αποκαλούμενο πλέον «βόρειο ιερό» της περιόδου των Νέων Ανακτόρων, το οποίο είναι ένα σημαντικό ιερό έξω από το Κεντρικό Κτήριο. Τμήμα του είχε ανασκαφεί το 2019 και συγκεκριμένα ένας βωμός στρωμένος με λίθους (εικ. 2), ανάμεσα και πάνω από τους οποίους ήλθαν στο φως πλήθος

© ΥΠΠΟΑ

10

τελετουργικών και άλλων αγγείων (εικ. 3), κυρίως ρυτά (εικ. 4-6).

Ο εντοπισμός ενός μικρού, χρυσού ελάσματος, που αποκαλύφθηκε μετά από βροχή, προκάλεσε την έρευνα κάτω από αυτό το λίθινο στρώμα του βωμού, όπου επιφυλάχθηκε μία έκπληξη. Στο κέντρο του υποκείμενου στρώματος βρέθηκε τμήμα καμένου ξύλου (εκ. 7-8), στο οποίο ήταν είτε προσκολλημένα, είτε διεσπαρμένα γύρω από αυτό, πλήθος από μικρά, χρυσά ελάσματα, συνολικά περί τα 90 (εικ. 9 - τμήμα χρυσών ελασμάτων). Η εύρεση αυτού του συνόλου, δεν μπορεί να ερμηνευθεί διαφορετικά από την ύπαρξη ενός ξύλινου ειδώλου, ενδεδυμένου με

λεπτά φύλλα χρυσού. Αντίστοιχα είδωλα με χρυσή επένδυση γνωρίζουμε από ελεφάντινα ειδώλια των Αρχαίων και του Παλαικάστρου.

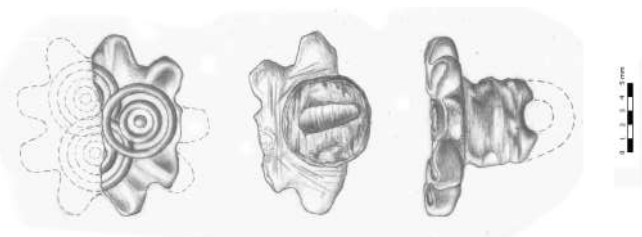
Στο ίδιο επίπεδο βρέθηκε λίθινος, τελετουργικός τριπτήρας και σφραγίδα με παράσταση ζώου στην σφραγιστική της επιφάνεια. Προφανώς, μετά από την πρώτη καταστροφή των Νέων Ανακτόρων, οι ένοικοι του κτηρίου διαφύλαξαν τα λείψανα του κατεστραμμένου ειδώλου, επάνω από το οποίο κτίστηκε ο λίθινος βωμός με τα τελετουργικά αγγεία, που αναφέρθηκε πιο πάνω. Η διαχρονική ιερότητα του χώρου διαπιστώνεται από την ύπαρξη στον ίδιο χώρο, σε χαμηλότερο επίπεδο και βορειότερα του βωμού, ενός παλαιότερου ιερού της Παλαιοανακτορικής εποχής (περί το 1900 π.Χ.), στο οποίο αποκαλύφθηκαν αποσπασματικά ειδώλια ανθρώπων και ζώων. Μεταξύ αυτών και ένα ωραίο, γυναικείο ειδώλιο, που ονομάστηκε «Κυρά της Ζώμινθος» (εικ. 10). Βόρεια του Συγκροτήματος Ι αποκαλύφθηκε δεύτερο συγκρότημα δωματίων (Συγκρότημα ΙΙ), που χωρίζεται με στενό διάδρομο από το πρώτο. Τα δωμάτια είναι πλακόστρωτα και εφοδιασμένα με σημαντικό σύστημα αποχέτευσης, με αγωγούς που ξεκινούν από το Συγκρότημα Ι και συνεχίζονται βορειότερα. Σε ένα από τα δωμάτια και μετάξύ των κεραμικών ευρημάτων ήλθε στο φως μία σημαντική σφραγίδα σε σχήμα άνθους, που χρονολογείται στην εποχή των Πρώτων Ανακτόρων (εικ. 11).

Λείψανα κεραμικής δείχνουν μάλιστα, ότι η χρήση του χώρου ξεκίνησε πριν ακόμα από την ίδρυση των Πρώτων Ανακτόρων, δηλαδή πριν από το 2000 π.Χ. Τόσο το σύστημα αποστράγγισης, όσο και το σύστημα αποχέτευσης αποδεικνύουν την ανεπτυγμένη τεχνογνωσία, που υπήρχε στην Ζώμινθο. Την διαχρονική χρήση του τμήματος που ανασκάφηκε φέτος αποδεικνύει και ένα νόμισμα του δόγη της Βενετίας Pietro Gradenigo (1289-1311), που συμπίπτει με την 4η Σταυροφορία και την περίοδο της Ενετοκρατίας στην Κρήτη.

© ΥΠΠΟΑ

11

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Εκπρόνησαν έτσι έναν πίνακα, πάνω στον οποίο όλα τα δυνατά σύμβολα των κλασμάτων της Γραμμικής Α κατατάχθηκαν σε συγκεκριμένα αριθμητικά μεγέθη. Ο πίνακας δημοσιεύθηκε στο επιστημονικό περιοδικό *Journal of Archaeological Science*. Βλέπει κανείς στον πίνακα ημικυκλικά σύμβολα με έναν άξοντα αριθμό από γραμμές για τα κλάσματα $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ ή $\frac{1}{20}$, $\frac{1}{30}$ κ.ο.κ. Το σύμβολο για το $\frac{1}{10}$ θυμίζει το δικό μας T. Εντοπίστηκαν σύμβολα μέχρι και το κλάσμα $\frac{1}{60}$. Πάντως το κλάσμα που απαντά

♯	♯			
A	X			
†	‡			
B	W			
2				
D				
7 or 7				
E				
7				
F				
λ				
H				
∠				
J				
T				
K				
Ⓒ	Ⓒ-	Ⓒ=	Ⓒ=	Ⓒ=
L	L2	L3	L4	L6
Ⓐ				
Y				
ℓ				
Ω				

συχνότερα στις πηλινες πανακίδες είναι το $\frac{1}{2}$ που θυμίζει το δικό μας J. Οι ερευνητές από τη Μπολόνια αισιοδοξούν ότι η συνδυαστική μέθοδος που χρησιμοποίησαν θα οδηγήσει κάποτε και στην αποκρυπτογράφηση ολόκληρης της αιγυπτιακής Γραμμικής Α.

Πηγή: Αλεξάντερ Φρόντ, Επιμέλεια: Σπύρος Μοσκόβου, DW

ΗΛΕΙΑ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΟΚΤΩ ΤΑΦΩΝ ΣΕ ΣΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Οκτώ τάφοι διαφόρων τύπων αποκαλύφθηκαν και ερευνήθηκαν κατά τη διάρκεια πρόσφατης σωστικής ανασκαφικής έρευνας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας σε ιδιόκτητο οικόπεδο στη θέση «Ντρουμπές ή Παλιάμπελα» εντός της Τ.Κ. Αυγείου, Δήμου Ήλιδος, Π.Ε. Ηλείας. Οι τάφοι χρονολογούνται, σύμφωνα με την προκαταρκτική εξέταση των κτερισμάτων τους, από το τέλος του 4ου έως και τον 2ο αιώνα π.Χ. Πιο αναλυτικά εντοπίστηκαν τρεις ταφικοί πίθοι, τέσσερις κιβωτιόσχημοι και ένας κεραμοσκεπής τάφος. Οι τάφοι αυτοί αποτελούν τμήμα της δυτικής νεκρόπολης της αρχαίας πόλης της Ήλιδος, από την οποία έχουν μέχρι σήμερα ανασκαφεί πάνω από 200 τάφοι χρονολογούμενοι στην ύστερη κλασική και ελληνιστική περίοδο. Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ευρήματα του ταφικού πίθου 1 μεταξύ των οποίων μία χάλκινη τεφροδόχος υδρία με τη βάση της, η οποία φέρει ανθεμωτή διακόσμηση στις λαβές και

λεοντοκεφαλές στο σημείο ένωσης των λαβών με το χεῖλος και ένα χάλκινο πτυκτό κάτοπτρο. Από την πρώτη εκτίμηση των κτερισμάτων του, ο ταφικός πίθος χρονολογείται στα τέλη του 4ου με αρχές του 3ου αι. π.Χ. Πέρα από το μεγάλο αριθμό των αγγείων της ελληνιστικής εποχής κυρίως, από τα ευρήματα των υπόλοιπων τάφων ξεχωρίζει μαρμαρίνη επιτύμβια στήλη με αετωματική επίστεψη.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Η χάλκινη τεφροδόχος υδρία όπως αποκαλύφθηκε στο εσωτερικό του ταφικού πίθου 1.

Η επιτύμβια στήλη.

Γενική λήψη της συστάδας των τάφων 1, 2, 3 και 5.

ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΚΕΦΑΛΗΣ ΕΡΜΟΥ

Με αφορμή την ανακάλυψη της κεφαλής του Ερμή, παρουσιάζεται σύντομο ιστορικό της περιοχής και των σημαντικών ευρημάτων που βρέθηκαν εκεί. Η οδός Αιόλου χαράχθηκε ήδη από τα αρχαϊκά χρόνια. Έχει διαδραματίσει εξέχοντα ρόλο στη διαχρονική ιστορία της πόλης, όπως προκύπτει από την ανασκαφική έρευνα που άρχισε στα τέλη του 19ου αιώνα.

Σύμφωνα με την έρευνα της Εφόρου Αρχαιοτήτων Αθηνών, Ελένης Μπάνου, δύο είναι τα σημαντικά στοιχεία που πιστοποιούν την διαχρονική χρήση του χώρου ως οδικής αρτηρίας, αρχής γενομένης, από τα αρχαϊκά χρόνια: α) οι σωστικές ανασκαφές της δεκαετίας του 1970 που διενεργήθηκαν σε οικόπεδο επί της οδού Αιόλου 65 από την Εφορεία Αρχαιοτήτων και έφεραν στο φως μεγάλο τμήμα αρχαίας οδού με επτά επάλληλα οδοστρώματα. β) η ανακάλυψη την δεκαετία του 1980 (κατά την ανάπλαση της πλατείας Κοτζιά και την επέκταση του κτηρίου της Εθνικής Τραπέζης), της Αχαρνικής Πύλης του θεμιστόκλειου τείχους - η πύλη βρίσκεται στην προέκταση της αρχαίας οδού και της σημερινής Αιόλου, με μικρή μόνο απόκλιση προς δυσμάς. Προφανώς η αρχαία αυτή οδός οδηγούσε μέχρι την πύλη στα βόρεια της πόλης και από εκεί, εκτός των τειχών, κατευθυνόταν προς τον πολυπληθέστερο αρχαίο δήμο, των Αχαρνών.

Απέναντι από το σημείο που βρέθηκε η κεφαλή του Ερμή, ανεσύρθη το 1885, από τα χώματα ένα μοναδικό εύρημα, εκπληκτικής τέχνης και ομορφιάς: το άγαλμα γυμνού νεαρού Ηρακλή (εικ. 1), με την λεοντή να πέφτει από το κεφάλι καλύπτοντας μόνο τον αριστερό ώμο και με τα πόδια της δοράς του ζώου να διασταυρώνονται στο ρωμαλέο στήθος του ημίθεου. Το άγαλμα, το οποίο εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, είναι το νέο πρότυπο ειρηνικού αλ-

Κεφαλή Ερμού.

© ΥΠΠΟΑ

λά προβληματισμένου και ανήσυχου ανθρώπου στο «διεθνές» περιβάλλον της Ελληνιστικής-Μεταλεξανδρινής εποχής, περιβάλλον που υπήρξε ιδανικό φυτώριο για την ανάπτυξη νέων φιλοσοφικών, κοινωνικών, πολιτικών και θρησκευτικών κινήσεων όπως αυτό του χριστιανισμού. Είναι πολύ πιθανόν το αγαλματίδιο του Ηρακλή που χρονολογείται στο τέλος του 4ου αι. π.Χ. να κοσμούσε κάποιο παρόδιο ιερό, αφιερωμένο είτε στον Ηρακλή (έχει βρεθεί στην κοντινή οδό Αγίου Φιλίππου, ορόσημο οδού Ηρακλέους) ή σε άγνωστη θεότητα. Από την ανασκαφή του 1970, προέρχεται και το απότμημα επιτύμβιας στήλης Κλα-

σικής εποχής καθώς και επιτύμβια στήλη της πρώιμης Ρωμαϊκής περιόδου (εικ. 2). «Προφανώς στο κορσπεδο της αρχαίας οδού είχε αναπνυχθεί ήδη από το τέλος του 5ου αι. π.Χ., παρόδιο νεκροταφείο, συνήθης πρακτική των αρχαίων» εξηγεί η Μπάνου, «το οποίο χρησιμοποιήθηκε μέχρι την πρώτη ρωμαιοκρατία». Μία άλλη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε λίγο δυτικότερα επί της σημερινής οδού Αθηνάς καταδεικνύει το εύρος του κλασικού νεκροταφείου (εικ. 3). Σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Πρόκειται για έργο που χρονολογείται το 350-325 π.Χ. και συγγινεί με την αμεσότητα του θέματος. Η νεκρή κάθεται σε σκαμνί απλώνοντας το χέρι προς μια συγγενή της που το κρατά τρυφερά από τον καρπό και της απευθύνει το λόγο υψώνοντας το άλλο της χέρι. Αριστερά στέκεται συλλογισμένο ένα κορίτσι. Κάτω από το κάθισμα της νεκρής ραμφίζει μια πέριδικα. Το μνημείο, γνωστό ως στήλη του αποχαιρετισμού είχε άλλοτε μορφή ναύσκου με αέτωμα, παραστάδες και βάθρο.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

© ΥΠΠΟΑ

1

© ΥΠΠΟΑ

2

© ΥΠΠΟΑ

3

1. Αεροφωτογραφία της βραχονησίδας «Βρυοκαστράκι» - λεπτομέρεια.

ΚΥΘΝΟΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2020

Σημαντικά ήταν τα αποτελέσματα της συνεργατικής ανασκαφικής έρευνας του Τομέα Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού πραγματοποιήθηκε και φέτος στη βραχονησίδα «Βρυοκαστράκι», απέναντι από το «Βρυόκαστρο», δηλ. την αρχαία πόλη της Κύθνου, από 29 Ιουνίου έως 31 Ιουλίου. Η θέση κατοικήθηκε αδιάκοπα από τον 12ο αιώνα π.Χ. έως τον 7ο αιώνα μ.Χ., ενώ υπάρχουν πλέον σαφείς ενδείξεις και για την παρουσία Κυκλαδικής εγκατάστασης της 3ης χιλιετίας π.Χ. (εικ. 1). Οι εργασίες επικεντρώθηκαν στους τρεις τομείς που ερευνώνται από το 2018: το μνημειώδες ιερό της Γεωμετρικής-Κλασικής εποχής, το επίμηκες Κτήριο 2 της ύστερης αρχαιότητας και την τρικλιτή πρωτοβυζαντινή βασιλική.

Στο αρχαίο ιερό (εικ. 2) που εντοπίστηκε το 2019, οι έρευνες περιορίστηκαν στην ανασκαφή αδιατάρακτων στρωμά-

των με σκοπό, αφενός τη χρονολόγηση της κατασκευής του μνημειώδους αναλήμματος και αφετέρου την καλύτερη κατανόηση της φύσης της λατρείας. Όπως και στην περσινή έρευνα συλλέχθηκε εξαιρετικής ποιότητας κεραμική των γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων (εικ. 3). Τα σχήματα είναι κυρίως μικρά κλειστά, όπως υδρίες, οινόχοες και πρόχοι, ενώ δεν λείπουν τα μικρογραφικά. Στα ευρήματα συγκαταλέγονται λίγα πήλινα ειδώλια, κυρίως γυναικείων μορφών και ορισμένα χάλκινα αναθήματα, όπως μικρογραφικές πόρπες και άλλα κοσμήματα (εικ. 4). Τα ευρήματα αυτά παραπέμπουν μάλλον σε κάποια γυναικεία θεότητα. Επιπλέον οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το ανάλημμα κτίστηκε κατά τους κλασικούς χρόνους προκειμένου να δημιουργηθεί άνδρηο για την κατασκευή ναού, από τον οποίο σώζονται μόνον κάποια λαξείματα στο ριζιμό βράχο καθώς στην περιοχή αναπτύχθηκε ο πρωτοβυζαντινός οικισμός (στην τελευταία φάση χρήσης του χώρου ανήκει ακέραιος λύχνος, εικ. 5). Στα Ανατολικά υπήρχε μνημειώδης βωμός λαξευ-

2. Αεροφωτογραφία της περιοχής του αρχαίου ιερού.

3. Κεραμική της Γεωμετρικής και Αρχαϊκής εποχής από το ιερό.

μένος στο φυσικό βράχο, σήμερα πολύ διαβρωμένος. Στον δεύτερο τομέα ολοκληρώθηκε η αποκάλυψη σε έκταση του κτηριακού συγκροτήματος 2 Πρωτοβυζαντινής περιόδου (εικ. 2 σε πρώτο πλάνο). Συγκροτείται από έναν οχυρωματικού χαρακτήρα γραμμικό περίβολο, συνολικού μήκους 76 μέτρων. Το τείχος, μέσου πλάτους 1,20-1,50 μέτρων, φράσσει τη μοναδική πρόσβαση στη νησίδα προς την μεριά του αρχαίου λιμανιού. Στην εσωτερική του πλευρά

4. Αναθήματα από το ιερό (χάλκινες πόρπες, κεφαλή πήλινου γυναικείου ειδωλίου).

5. Πήλινος παλαιοχριστιανικός λύχνος.

αναπτύσσονται 15 ορθογώνια δωμάτια σε παράταξη (Β-ΙΣΤ) και με είσοδο το καθένα προς το εσωτερικό της βραχονησίδας.

Η αρχική φάση της οχύρωσης και των χώρων φαίνεται ότι χρονολογείται στην αρχαϊκή τουλάχιστον περίοδο, αλλά η έρευνα σε βάθος για την αποσαφήνιση των φάσεων του οικοδομικού συγκροτήματος δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί φέτος. Στο μέσον περίπου του μήκους του συγκροτήματος (Χώρος Η) αποκαλύφθηκε πύλη εισόδου, προσβάσιμη μέσω ενός προτειχίσματος. Εσωτερικά, δίπλα στην είσοδο, διαμορφώνεται μικρό δωμάτιο με αποθηκευτικό πίθο κατά χώραν και δίπλα του χώρος προπαρασκευής φαγητού (εικ. 6). Εκεί κοντά, εντός της τειχισμένης περιοχής, αποκαλύφθηκε απόσχημη δεξαμενή/κινστέρνα, παρόμοια με αυτές του Βρυοκάστρου, μπαζωμένη ως ένα ύψος.

Το βορειότερο δωμάτιο του συγκροτήματος (Χώρος Β), κτισμένο πάνω από το γκρεμό (εικ. 1 δεξιά), λόγω της

6. Χώρος Η. Άνω τμήμα αποθηκευτικού πίθου κατά χώραν.

8. Κνήμη ανδρικού αγάλματος ενσωματωμένη σε τοίχο του Χώρου Γ του Κτηρίου 2.

7. Χώρος Β. Η στιγμή της εύρεσης της επιγραφής που αναφέρεται στον πειρατή Γλαυκέτη.

9. Κνήμη ανδρικού αγάλματος στο στρώμα καταστροφής του Χώρου ΙΓ του Κτηρίου 2.

ισχυρής κατασκευής του πρέπει να είχε πρωτίστως οχυρωματικό χαρακτήρα. Ανάμεσα στους πεσμένους λίθους της ανωδομής του δωματίου αυτού βρέθηκε μία ενδιαφέρουσα τιμητική επιγραφή που αφορά κάποιον Κλεαίνετο από την Αιτωλία και σχετίζεται με ένα γνωστό περιστατικό το οποίο μαρτυρείται από επιγραφές που βρέθηκαν παλαιότερα στην Αθήνα (IG II2 682 και 549), οι οποίες αναφέρονται στον πειρατή Γλαυκέτη που είχε καταλάβει την Κύθνο στα τέλη του 4ου π.Χ. αιώνα (εικ. 7). Η επιγραφή επιβεβαιώνει παλαιότερη υπόθεση ότι ο Γλαυκέτης είχε τη στήριξη των Μακεδόνων και εκδιώχθηκε τελικώς από τους Αθηναίους. Σε τοίχο του διπλανού δωματίου Γ, βρέθηκε εντοιχισμένη μία κνήμη μαρμαρίνου ανδρικού αγάλματος (εικ. 8). Ζεύγος από παρόμοιες κνήμες άλλου μαρμαρίνου ανδρικού αγάλματος (εικ. 9), καθώς και δύο ενεπίγραφοι λίθοι, βρέθηκαν στο γκρέμισμα ενός άλλους δωματίου (του ΙΓ), προφανώς όλα σε β' χρήση. Οι επιγραφές είναι πολύ σημαντικές. Η μία, σε δωρική διάλεκτο (εικ. 10), είναι ψήφισμα του Δήμου Κυθνίων που ορίζει κάποιους οικοδομικούς περιορισμούς καθώς και το πρόστιμο που θα εισπράξουν οι θεωροί στην περίπτωση παράβασης. Η άλλη μακροσκελής επιγραφή είναι τιμητική και αναφέρεται στις σημαντικές τιμές που αποδίδουν ο Δήμος και η Βουλή των Κυθνίων σε κάποιο πρό-

σωπο, του οποίου το όνομα δυστυχώς δεν σώζεται. Είναι ενδιαφέρον ότι σε β' χρήση στην οχύρωση του πρωτοβυζαντινού συγκροτήματος (στο ύψος του Δωματίου Δ) αποκαλύφθηκε μαρμαρίνο βάθρο αγάλματος που στην πρόσθια όψη του σώζει κοιλότητες σε κυκλική διάταξη, προφανώς για τη στερέωση δύο επίθετων στεφανιών (εικ. 11).

Τέλος, η ανασκαφή εξωτερικά και περιμετρικά της τριγώνιας πρωτοβυζαντινής βασιλικής αποσκοπούσε στην περαιτέρω ανάδειξη του μνημείου, καθώς και στην διερεύνηση παρουσίας τυχόν προσκτισμάτων. Διαγράφηκαν τα όρια της αψίδας, και εξωτερικά, στο σημείο συμβολής του Βορείου κλίτους με την αψίδα του ιερού, αποκαλύφθηκε

© ΥΠΠΟΑ

10. Αποκάλυψη επιγραφής σε δωρική διάλεκτο στο στρώμα καταστροφής του Χώρου ΙΓ του Κτηρίου 2.

© ΥΠΠΟΑ

11. Μαρμάρινο βάθρο αγάλματος εντοιχισμένο στο σχρωματικό τείχος της Παλαιοχριστιανικής περιόδου (εδώ κατά τις εργασίες στερέωσής του μνημείου από τον συντηρητή Λευτέρη Κοσμίδη).

© ΥΠΠΟΑ

12. Σφόνδυλος μαρμαρίνου κίονα εξωτερικά της εκκλησίας.

όρθια τοποθετημένος μαρμαρίνος σφόνδυλος κίονα ιωνικού ρυθμού (εικ. 12). Τοίχος εφάπτεται σε ορθή γωνία στη Δυτική πλευρά του νάρθηκα. Περισσότεροι τοίχοι φάνηκαν στη Νότια πλευρά της εκκλησίας: ένα στενό πέρασμα βαίνει παράλληλα με το Νότιο τοίχο της και οδηγεί στη Νότια είσοδο του νάρθηκα, αλλά και σε ένα μικρό πεταλόσχημο χώρο αμέσως δυτικότερα. Ακόμα δυτικότερα τοίχοι εμφανίστηκαν εξωτερικά της ΝΔ γωνίας του νάρθηκα. Στο κτίριο είχαν χρησιμοποιηθεί ως spolia μαρμαρίνα μέλη. Για λόγους ασφαλείας ορισμένα από αυτά, όπως τα θραύσματα τραπεζοφόρου με απόληξη λεοντοπόδαρου (εικ. 13), αποτοιχίστηκαν και μεταφέρθηκαν στην αρχαιολογική συλλογή της Χώρας.

Το ανασκαφικό πρόγραμμα διενεργείται υπό τη διεύθυνση του Καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας Αλεξάνδρου Μαζαράκη Αινιάνος και του Εφόρου Αρχαιοτήτων Κυκλάδων Δρος Δημήτρη Αθανασούλη. Στις έρευνες συμμετείχε μικρός, λόγω των περιστάσεων, αριθμός μεταπτυχιακών φοιτητών και αποφοίτων αρχαιολογίας από τα Πανεπιστήμια Θεσσαλίας, ΕΚΠΑ, ΑΠΘ, Ιωαννίνων και Paris 4.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

© ΥΠΠΟΑ

13. Μαρμάρινο τραπεζοφόρο σε δύο θραύσματα με απόληξη λεοντοπόδαρου, σε β' χρήση στο Βόρειο κλίτος της εκκλησίας.

ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΝΕΑ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2020

Τον Οκτώβριο του 2020 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας στο Χιλιομόδι Κορινθίας, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Αρχαίας Τενέας», υπό τη διεύθυνση της αρχαιολόγου Δρος Έλενας Κόρκα και με φορέα υλοποίησης τη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Οι ανασκαφικές έρευνες συνεχίστηκαν στο χώρο του λουτρικού συγκροτήματος που εντοπίστηκε το 2019. Συγκεκριμένα, στα δυτικά αποκαλύφθηκαν χώροι παροχής των υδάτων του λουτρού. Στα νότια ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του χώρου των αποδυτηρίων, συνολικής έκτασης 62 τ.μ. Όλος ο χώρος καλύπτεται από πήλινες πλάκες δαπέδου και περιμετρικά στους τοίχους του εντοπίζονται κτιστά θρανία. Τα αποδυτήρια στα ανατολικά επικοινωνούν με δυο νέες αίθουσες που ταντίζονται με το *terpidarium* (χλιαρό λουτρό). Η μια εξ αυτών είναι πσίνα διαστάσεων 20 τ.μ., η οποία διαμορφώνεται εντός της αψίδας του *terpidarium* και η δεύτερη αίθουσα φέρει στο δάπεδό της κατασκευές που υποδηλώνουν την ύπαρξη και χρήση λουτήρων. Ανατολικά του *terpidarium* εντοπίστηκαν τα κατάλοιπα αψιδωτής κατασκευής και υποστρώματος δαπέδου στα νότια

1. Αρχαία Τενέα, Χιλιομόδι Κορινθίας.

© Tenaea Project 2020 / ΥΠΠΟΑ

2. Επιγραφή σε λίθινο βάθρο χάλκινου αγάλματος, αφιέρωμα γόνου της οικογένειας των Πεισανδριδών (4ος αι. π.Χ.)

3. Τμήμα δημόσιας επιγραφής με επιζωγραφισμένο γείσο των αρχών του 5ου αι. π.Χ.

της αίθουσας που εντοπίστηκε το 2019 και η οποία περιλάμβανε λουτήρα και εκτεταμένο πήλινο δάπεδο.

Γενικότερα, το λουτρικό συγκρότημα φαίνεται πως κατασκευάστηκε αρχικά στα χρόνια του Αυγούστου με παρεμβάσεις και ανακατασκευές μέχρι και τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Ωστόσο, το βόρειο τμήμα του είναι πιθανό να θεμελιώθηκε σε τοίχο αρχαϊκών χρόνων που συνδέεται με τη χρήση του πηγαδιού που διερευνήθηκε το 2019. Οι φετινές εργασίες βόρεια του πηγαδιού και του αρχαϊκού αποθέτη απέδωσαν σε βάθος σωρεία κεραμικής, ένα χάλκινο δακτυλίδι, χάλκινες και οστέινες περόνες, ένα ζωόμορφο ειδώλιο, όλα αρχαϊκών χρόνων. Στο βορειοδυτικό τμήμα των εγκαταστάσεων αποκαλύφθηκαν αναλημματικοί τοίχοι, που κατασκευάστηκαν κατά μεγάλο μέρος με *spolia* αρχαϊκών χρόνων, πρακτική που εφαρμόζεται στο σύνολο του μνημείου. Τα στοιχεία αυτά, δηλαδή, τρίγλυφα, επιστύλια, γείσα, κίονες και κυρίως τα δυο τμήματα από ραβδωτούς κίονες διαμέτρου 0,74μ. υποδηλώνουν την ύπαρξη μεγάλων δημόσιων κτιρίων αρχαϊκών χρόνων στην εγγύτητα των λουτρών. Τέλος, βόρεια του λουτρικού συγκροτήματος αποκαλύφθηκε μια νέα πσίνα διαστάσεων 8,5 τ.μ., με δάπεδο από πήλινες πλάκες επικαλυμμένες με κοιλία και κτιστά θρανία στον ανατολικό τοίχο της.

4. α) Θησαυρός χρυσών νομισμάτων από 29 σόλιδους Μαρκιανού, Ιουστινίου Α' και Ιουστινιανού Α', ένα σημίσιον Ιουστινιανού Α' και ένα χρυσό δακτυλίδι β) Θησαυρός 10 χάλκινων νομισμάτων του 4ου αι. μ.Χ. κοπές Μ. Κωνσταντίνου και των υιών του γ) Θησαυρός 72 χάλκινων νομισμάτων τέλη 5ου / αρχές 6ου αι. μ.Χ.

5. α) Αργυρός οβολός Άργους 5ου αι. π.Χ. β) χάλκινο νόμισμα ελληνιστικών χρόνων Κορίνθου γ) Χάλκινο νόμισμα Σικυώνος επί Νέρωνα δ) Χάλκινο νόμισμα Μεθάνων επί Σεπτίμιου Σευήρου ε) Χάλκινο νόμισμα Κορίνθου ρωμαϊκών χρόνων με προτομή Ιουλίας Δάμνας ζ) Χάλκινο νόμισμα Άργους με προτομή Ιουλίας Δάμνας η) Χάλκινο σηστέριο Γορδιανού Γ' θ) Αργυρός αντωνιανός Γορδιανού Γ' κοπής Ρώμης.

Αξιοσημείωτη είναι η εύρεση δύο εντοιχισμένων επιγραφών στους τοίχους του λουτρού. Συγκεκριμένα πρόκειται για τμήμα δημόσιας επιγραφής με επιζωγραφισμένο γείσο με ταινία ερυθρού χρώματος και κονίαμα στη πίσω όψη, που χρονολογείται στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., η οποία βρέθηκε μαζί με σύγχρονό της αργυρό οβολό κοπής Άργους. Η δεύτερη επιγραφή εντοπίζεται σε λίθινο βάθρο αγάλματος και χρονολογείται στον 4ο αι. π.Χ. Φέρει το όνομα ΠΕΙΣΑΝΔΡΙΔΑΣ και είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς αποτελεί την πρώτη ισχυρή ένδειξη σύνδεσης της Τενέας με την Τένεδο, πέραν των φιλολογικών πηγών. Ο Πίνδαρος αναφέρει τον Πείσανδρο ως γενάρχη της ηγεμονικής οικογένειας της Τενέδου, των Πεισανδριδών. Οι λουτρικές εγκαταστάσεις καλύπτουν μέχρι στιγμής έκταση 875 τ.μ. δίχως να έχει εντοπιστεί ακόμη το frigidarium (η αίθουσα του κρύου λουτρού). Η έκταση του συγκροτήματος αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο που επιβεβαιώνει τη δημόσια χρήση τους. Στους χώρους των λουτρών μεταξύ άλλων εντοπίστηκαν δυο νομισματικοί θησαυροί, του 4ου και 5ου αι. μ.Χ.

Στο ανατολικό τμήμα της υπό διερεύνηση έκτασης αποκαλύφθηκαν σε διάταξη βορρά-νότου, εκτεταμένες και ισχυρές κτιριακές εγκαταστάσεις έκτασης 282 τ.μ., που ταυτίζονται με χώρους εμπορικής δραστηριότητας. Οι χώροι αυτοί συνδέονται με τα λουτρά μέσω λιθόστρωτου δρόμου. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε αυτούς εντοπίστηκαν εκτός από αντικείμενα εμπορικής δραστηριότητας (ενεπίγραφος χάλκινος ζυγός, μυλόπετρες, γυάλινα και κεραμικά αγγεία, χάλκινο κοχλιάριο, κοσμήματα, σιδερένια αντικείμενα όπως, περόνες, πόρπες, ελάσματα, ήλοι κ.ά.), μια σιδερένια αιχμή

6. α) πώμα πυξίδας αρχαϊκών χρόνων
β) χάλκινο δακτυλίδι αρχαϊκών χρόνων
γ) απιόσχημος αρύβαλλος αρχαϊκών χρόνων
δ) πήλινο ειδώλιο αλόγου αρχαϊκών χρόνων
ε) ενεπίγραφος χάλκινος ζυγός ύστερων ρωμαϊκών χρόνων
ζ) πήλινη επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων
η) λίθινη επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων
θ) χάλκινο κοχλιάριο
ι) χάλκινη περόνη
ια) αργυρό δακτυλίδι
ιβ) πώματα ρωμαϊκών χρόνων
ιγ) βάσεις γυάλινων αγγείων
ιδ) τμήμα ανθρωπόμορφου ειδωλίου

δόρατος, μια λίθινη επιγραφή εντοιχισμένη σε δεύτερη χρήση, μια πήλινη επιγραφή και πάνω από 300 νομίσματα. Μεταξύ των τελευταίων, τέσσερις νομισματικοί θησαυροί, από τους οποίους ξεχωρίζουν ένας από εβδομήντα δυο χάλκινα νομίσματα του 5ου αι. μ.Χ. και ένας θησαυρός από είκοσι εννέα σόλιδους, ένα σημίσιο (μισός σόλιδος), των αυτοκρατόρων Μαρκιανού, Ιουστίνου Α' και Ιουστινιανού (περιόδου 450 μ.Χ. έως 565 μ.Χ.), καθώς και ένα χρυσό δακτυλίδι. Στην έκταση μεταξύ του λουτρού και των εμπορικών εγκαταστάσεων αποκαλύφθηκαν τμήματα τοίχων, οι οποίοι διαφαίνεται πως πιθανότατα περιβάλλουν ένα νέο χώρο, ο οποίος θα διερευνηθεί συστηματικά του χρόνου. Τέλος, νότια των λουτρών εντοπίστηκε εργαστηριακός χώρος έκτασης 47 τ.μ., που σχετίζεται με την επεξεργασία σιδήρου. Συνολικά στη φετινή ανασκαφή ανευρέθηκαν πάνω από 400 νομίσματα διαφόρων χρονικών περιόδων της αρχαιότητας.

Συμπερασματικά, η εικόνα της μέχρι στιγμής ανασκαμμένης έκτασης αποδεικνύει τη διαχρονική συνέχεια του χώρου από τον 6ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 6ο αι. μ.Χ., αποκαλύπτοντας στοιχεία της ιστορικής διαδρομής της πόλης, που αφορούν σε πολυτελείς εγκαταστάσεις σε όλες ανεξαιρέτως τις περιόδους κατοίκησης της Τενέας αλλά και σε ιστορικά γεγονότα, όπως φυσικές καταστροφές και βαρβαρικές επιδρομές. Προπάντων αξιοσημείωτη είναι η πληθώρα σημαντικών αρχιτεκτονικών μελών από δημόσια κτίρια αρχαϊκών χρόνων που ενσωματώνονται στις τοιχοδομίες των ρωμαϊκών οικοδομημάτων.

Το πρόγραμμα, υπό τη Διεύθυνση της Δρ. Ε. Κόρκα, υποστηρίζεται από διεπιστημονική ομάδα, αρχαιολόγων με υπεύθυνη την Π. Ευαγγελογίου, αρχαιολόγο της ΕΦΑ Κορινθίας, νομισματολόγων με υπεύθυνο τον Δρ Κ. Λαγό, ανθρωπολόγων με υπεύθυνη την αναπληρώτρια καθηγήτρια του Δ.Π.Θ. Χρ. Παπαγεωργοπούλου, τοπογράφων με υπεύθυνο τον καθηγητή αγρονόμων και τοπογράφων μηχανικών του Ε.Μ.Π. Α. Γεωργόπουλο και γεωλόγων με υπεύθυνο καθηγητή του Α.Π.Θ. Γρ. Τσόκα. Στο πλαίσιο των παραπάνω συνεργασιών εφαρμόστηκαν σύγχρονες μέθοδοι φωτογραμμετρικής αποτύπωσης, τρισδιάστατης απεικόνισης αρχαιολογικών αντικειμένων και ανθρωπολογικού υλικού, καθώς και γεωφυσικές διασκοπήσεις. Για μια ακόμη χρονιά συμμετείχαν φοιτητές από Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της Ελλάδας με υπεύθυνους τομάρχες τους αρχαιολόγους Π. Βλάχου, Μ. Ιωάννου, Π. Παναϊλίδη, Μ. Σύρρου, Χρ. Τερζούδη, Ι. Χρηστίδη, Κ. Ψύχα, τον αρχιτέκτονα Δ. Μπάρτζη, τους τοπογράφους Α. Αναστασίου, Ε. Κούτρο, Ε. Συρόκου, και τη συντηρήτρια Β. Παπαρίδου.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΙΓΙΟΥ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ

Ενα πλήθος ταφικών κτερισμάτων και σκευής τάφων υψηλής ποιότητας, αποκαλύφθηκε κατά το πενταετές πρόγραμμα της ανασκαφικής έρευνας στη μυκηναϊκή νεκρόπολη της Τραπεζάς, σε απόσταση επτά χιλιομέτρων νοτιοδυτικά του Αιγίου. Τα ευρήματα μαρτυρούν την εκπληκτική πολιτιστική και κοινωνική ζωτικότητα της περιοχής. Το πλάτωμα ταυτίζεται με την πόλη των Ρυπών, η οποία αποτελεί την Μητρόπολη του Κρότωνα στην κάτω Ιταλία κατά τον αποικισμό του 8ου αιώνα π.Χ.

Η μυκηναϊκή νεκρόπολη βρίσκεται στο νοτιοδυτικό προ-άνες του πλατώματος και επάνω στον αρχαίο δρόμο που οδηγούσε στην ακρόπολη των ιστορικών χρόνων. Οι τάφοι που ερευνήθηκαν διατάσσονται σε τρία τουλάχιστον επίπεδα άνθηρα κατά μήκος της νότιας πλευράς της Τραπεζάς, σε απόσταση λίγων μέτρων ο ένας από τον άλλον, σε παράλληλη διάταξη και με προσανατολισμό βορρά-νότου. Πρόκειται για θαλαμοειδείς τάφους λαξευμένους στον μαλακό βράχο του υπεδάφους.

Η νεκρόπολη, περιλαμβάνει τάφους με πλάτος θαλάμων που δεν υπερβαίνουν τα 3,5-4 μ., δρόμους με μήκος όχι μεγαλύτερο των 6-7 μ. και με πλάτος όχι μεγαλύτερο του 1,5 μ. Οι ταφικοί θάλαμοι έχουν ποικίλα σχήματα, κυκλικά, ορθο-

γώνια ακόμα και σχεδόν τετράπλευρα με αποστρογγυλεμένες γωνίες και τοιχώματα ακανόνιστου περιγράμματος. Αποκαλύφθηκαν επιμήκεις λάκκοι κάτω από τους θαλάμους, κόγχες λαξευμένες στα τοιχώματα των δρόμων για τη δευτερογενή εναπόθεση παλαιότερων ταφών, καθώς και λάκκοι –ελλειψοειδούς ή τετράγωνου σχήματος– στα δάπεδα των δρόμων, τα οποία βρέθηκαν κενά και θα μπορούσαν αρχικά να έχουν λαξευτεί για την απόκρυψη τελετουργικής σκευής. Ιδιαίτερης σημασίας είναι οι πλευρικοί θάλαμοι στους δρόμους των τάφων, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν για ενταφιασμό παιδιών.

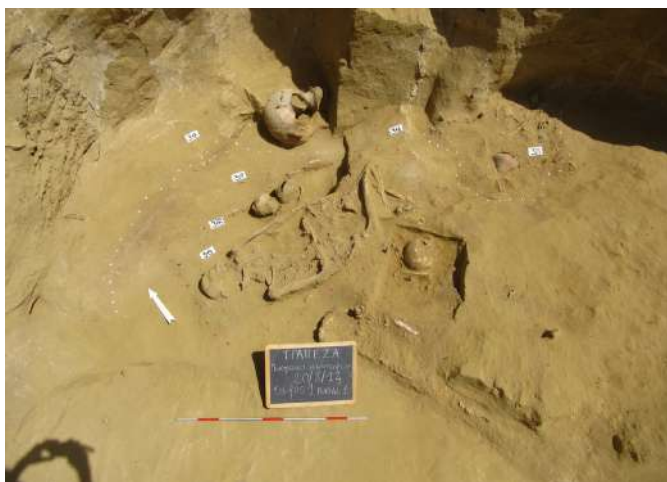
Η χρήση των τάφων ήταν πολύχρονη και εντατική. Οι θάλαμοι των τάφων κατέρρευσαν στους ιστορικούς μόλις χρόνους, μεταξύ της Γεωμετρικής και της Αρχαϊκής εποχής, όπως φαίνεται να δηλώνουν τα αντικείμενα τα οποία βρέθηκαν στους «κρατήρες» που σχηματίστηκαν στο έδαφος λόγω της κατάρρευσης των οροφών των θαλάμων.

Η νεκρόπολη, η οποία ιδρύθηκε στην Υστεροελλαδική (ΥΕ) ΙΙΑ 1 φάση, γνώρισε ιδιαίτερα έντονη και ακμάζουσα χρήση κατά την Πρωτοανακτορική περίοδο του μυκηναϊκού κόσμου, παράλληλα δηλαδή με την ακμή των μεγάλων κέντρων των Μυκηνών, της Τίρυνθας και της Πύλου. Μία σημαντική επανάχρηση των τάφων χρονολογείται στον 12ο αιώνα π.Χ., κατά τη Μετανακτορική περίοδο, πιθανώς μετά την πρώιμη ΥΕ ΙΙΙΓ, όταν οι τάφοι ανοίχθηκαν εκ νέου και κατ' επανάληψη, αποτελώντας παράλληλα χώρο τέλεσης ταφικών εθίμων και σύνθετων τελετουργικών πρακτικών ως το τέλος της Εποχής του Χαλκού, κατά πάσα πιθανότητα στην προχωρημένη Υπομυκηναϊκή περίοδο.

Άποψη του Τάφου 2 με τη θύρα εισόδου στον θάλαμο.

© ΥΠΠΟΑ

© ΥΠΠΟΑ

Άποψη του θαλάμου του Τάφου 1.

Άποψη του θαλάμου του Τάφου 2.

© ΥΠΠΟΑ

Σύνολα αγγείων από την μυκηναϊκή νεκρόπολη της Τραπεζάς.

Η ποιότητα των ευρημάτων της μυκηναϊκής νεκρόπολης της Τραπεζάς, αποδεικνύεται από τα πολύτιμα σύνολα αγγείων που δηλώνουν εξάρτηση από τα ανακτορικά πρότυπα αλλά και αυτόνομους δεσμούς μεταξύ ευρύτερων περιοχών, από τη δυτική Πελοπόννησο έως την Κρήτη. Τα κτερίσματα εμπλουτίζονται με πλήθος σφραγιδολιθίων και κάθε είδους χάντρες και ψήφους από ποικίλα υλικά –γυαλί, φαγεντιανή, χρυσό, κορνεόλη, ορεία κρύσταλλο– που συνθέτουν περιδέραια και περίτεχνα κοσμήματα, χρυσά περίαπτα σε σχήμα βουκράνων που παραπέμπουν στις εμπορικές σχέσεις με το ανατολικό Αιγαίο και την Κύπρο. Κάποιοι τάφοι μαρτυρούν ως επί το πλείστον την παρουσία στοιχείων ελιτισμού, καθώς το κοινωνικό κύρος τους και ο πιθανός δεσμός τους με τα ανάκτορα εκφράζονται ιδίως με τον πολύτιμο συνδυασμό όπλων και εργαλείων.

Η Μετανακτορική περίοδος κατά τον 12ο αι. π.Χ. και μετά, περιλαμβάνει διάφορες φάσεις χρήσης, οι οποίες εντυπωσιάζουν κυρίως για τις τελετουργικές τους πρακτικές. Αυτές αφορούν στον τρόπο αντιμετώπισης των οστών και των καταλοίπων των προγενέστερων νεκρών, οι οποίοι εκλαμβάνονται ως ένδοξοι πρόγονοι και γίνονται αποδέκτες προσφορών. Σκοπός αυτών των τελετών είναι η δημιουργία ενός γενεαλογικού δεσμού μέσω της ενεργοποίησης της μνήμης ενός παρελθόντος που εκλαμβάνεται ως γηγενές και συστατικό στοιχείο της κοινότητας. Επιπλέον, τα ευρήματα από τις επιχώ-

Πτηνόμορφος ασκός.

σεις των δρόμων των τάφων παρέχουν αποκλειστικές μαρτυρίες κοινωνικών πρακτικών που αποτελούν ένα ορόσημο στην τέλεση της κηδείας, αλλά και τελετουργιών όπως προσφορές και χοές μπροστά στις σφραγισμένες θύρες των θαλάμων κατά τις μεταθανάτιες επισκέψεις στους τάφους. Έτσι, η νεκρόπολη καθίσταται επιπλέον και χώρος μετάδοσης των παραδόσεων και της κοινωνικής μνήμης. Δεν είναι ακόμη σαφής η θέση του μυκηναϊκού οικισμού της Τραπεζάς. Πιθανώς, κατά τη διάρκεια του πρώιμου κύκλου χρήσης της νεκρόπολης, ο οικισμός βρισκόταν σε ένα ύψωμα, σε απόσταση περίπου 100 μέτρων νότια της Τραπεζάς. Σήμερα, στη θέση αυτή, βρίσκεται σε εξέλιξη η έρευνα ενός μεσοελλαδικού οικισμού ο οποίος έχει αποδώσει σποραδικές μαρτυρίες μυκηναϊκής κεραμικής.

Η συστηματική ανασκαφή της Τραπεζάς Αιγίου διευθύνεται από τον Δρ Ανδρέα Γ. Βόρδο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αχαΐας. Στο διεπιστημονικό πρόγραμμα της έρευνας της μυκηναϊκής νεκρόπολης μετέχει η Καθηγήτρια της Αιγαιακής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Udine Elisabetta Borgna με ομάδα φοιτητών των Πανεπιστημίων Udine, Τεργέστης και Βενετίας, καθώς και με μεταπτυχιακούς φοιτητές Ελληνικών Πανεπιστημίων.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

ΕΠΑΝΑΠΑΤΡΙΣΜΟΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Πέντε σπάνια αργυρά νομίσματα, τα οποία επρόκειτο να δημοπρατηθούν σε οίκους του Μονάχου και της Ζυρίχης, επαναπατρίστηκαν. Τα τρία, από αυτά, τα οποία είχαν εξαχθεί παράνομως από την Ελλάδα, επαναπατρίστηκαν στις 30 Σεπτεμβρίου 2020 από το Μόναχο. Πρόκειται για έναν στατήρα Λίνδου του πρώτου μισού του 5ου αιώνα π.Χ., ένα οκτάδραχμο του βασιλιά των Ηδονέων Γέτα, με χρονολογία κοπής γύρω στα 480-460 π.Χ., και έναν στατήρα Ήλιδας του 328 π.Χ. περίπου. Τα νομίσματα παραδόθηκαν από τις βαναρικές αστυνομικές Αρχές στο Γενικό Προξενείο της Ελλάδας στο Μόναχο, επέστρεψαν στην Αθήνα και φυλάσσονται στο Νομισματικό Μουσείο, το οποίο συνέδραμε στην ταύτισή τους.

Ο επαναπατρισμός των νομισμάτων συνδέεται με την εξάρθρωση, τον Οκτώβριο του 2016, από την Υποδιεύθυνση Ασφαλείας Πατρών πολυμελούς εγκληματικής οργάνωσης,

που είχε έδρα την Ελλάδα και πλοκάμια σε πολλές άλλες χώρες και σχετιζόταν με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών. Εις χείρας των εμπλεκομένων στην οργάνωση είχαν κατασχεθεί, εντός Ελλάδας, 126 αρχαία αντικείμενα και 2.024 νομίσματα, ενώ τον Μάρτιο του 2017 επαναπατρίστηκαν από τη Γερμανία 33 αγγεία Μυκηναϊκής εποχής, 600 αρχαία νομίσματα και άλλα αρχαία αντικείμενα διαφόρων εποχών, τα οποία οι αρχαιοκάπηλοι είχαν εξαγάγει παράνομως από τη χώρα. Χάρη στις πληροφορίες που αντλήθηκαν από τη δικογραφία της υπόθεσης, κατέστη δυνατός ο εντοπισμός από την αρμόδια Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών αρχαίων ελληνικών νομισμάτων που είχαν διοχετευτεί από την εγκληματική οργάνωση προς πώληση σε οίκους δημοπρασιών με έδρα τη Ζυρίχη και το Μόναχο. Σε συνεργασία με την Εισαγγελία Εφετών Πατρών έγιναν οι απαραίτητες ενέργειες προς τις αρμόδιες ελβετικές και γερμανικές δικαστικές Αρχές, ώστε να παραδοθούν τα παράνομως διακινηθέντα πολιτιστικά αγαθά. Αποτέλεσμα των ανωτέρω ενεργειών ήταν και η επιστροφή στις 27 Σεπτεμβρίου 2019 δύο ακόμη αργυρών νομισμάτων από τη Ζυρίχη. Πρόκειται για ένα τετράδραχμο Αθηνών «Νέας Τεχνοτροπίας», με χρονολογία κοπής το 136 π.Χ., και ένα τετράδραχμο Πτολεμαίου Δ' Φιλοπάτορα νομισματοκοπείου Σιδώνας, με χρονολογία κοπής περί τα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ. Τα δύο νομίσματα φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Στατήρας Λίνδου, α' ήμισυ 5ου αι. π.Χ.

Οκτάδραχμο του βασιλιά των Ηδονέων, Γέτα, 480-450 π.Χ.

Αργυρό τετράδραχμο Αθηνών «Νέας Τεχνοτροπίας», του 136 π.Χ.

Στατήρας Ήλιδας, 328 π.Χ.

Αργυρό τετράδραχμο Πτολεμαίου Δ' Φιλοπάτορος, νομισματοκοπείου Σιδώνας, περί τα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ.

ΑΓΙΟΣ ΣΩΖΟΜΕΝΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΕΩΝ

Η φετινή ανασκαφική περίοδος του Τμήματος Αρχαιοτήτων στον Άγιο Σωζόμενο, υπό τη διεύθυνση της Δρος Δέσποινας Πηλείδου, Εφόρου Αρχαιοτήτων και της Ανώτερης Τεχνικού Μαίρης Τσιάμπερλιν, υπεύθυνης για την αποτύπωση, από τις 13 Μαΐου μέχρι τις 25 Ιουνίου, επικεντρώθηκε για πρώτη φορά εξ ολοκλήρου στο οχυρό στη θέση Νικολήδες. Με αυτό τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα της διερεύνησης ερωτημάτων που αφορούν τις φάσεις και τη χρονολόγηση του οχυρού όπως και για τη συμπλήρωση των ανασκαφικών εργασιών στο χώρο.

Η επέκταση της ανασκαφής στην νότια εσωτερική πλευρά του οχυρού δεν έφερε στο φως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, πιθανόν και λόγω σύγχρονων επεμβάσεων. Στη συνέχεια αποκαλύφθηκε ο πύργος από τις τρεις πλευρές του (βόρεια, ανατολικά και δυτικά), αφού η νότια όψη που ενώνεται με το περιμετρικό τείχος είχε αποκαλυφθεί σε προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους. Ο πύργος κατασκευάστηκε στον φυσικό βράχο με ακατέργαστους ογκόλιθους πάνω από τους οποίους τοποθετήθηκαν οριζόντια επίπεδοι δόμοι. Η εξωτερική όψη του πύργου είναι επενδυμένη με πελεκητούς λίθους, επίσης τοποθετημένους οριζόντια όπως και με καλοπελεκημένους ακρογωνιαίους λίθους (εικ. 1). Είναι φανερό ότι πολλές από τις πελεκημένες πέτρες αφαιρέθηκαν από τη θέση τους μεταγενέστερα για επανάχρηση. Ο πύργος, παρόλο ότι δεν δένει με το περιμετρικό τείχος, είναι κατασκευασμένος με τον ίδιο τρόπο. Έχει διαστάσεις 15x7,5μ. και διασώζει έξι περίπου στρώσεις σε μέγιστο ύψος 2μ. ενώ το τείχος διατηρείται σε μέγιστο ύψος 1,5μ. περίπου. Η σκάλα από πελεκητούς λίθους και η λίθινη πλατφόρμα ακριβώς δίπλα, που έδιναν πρόσβαση στον πύργο, όπως και τρία παράλληλα κανάλια από ανατολικά προς δυτικά στο δάπεδο, ίσως για τη διαχείριση

όμβριων, βρέθηκαν σε προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους και αποτελούν μέρος της όλης διαμόρφωσης.

Στη νοτιοανατολική πλευρά είχε ήδη αποκαλυφθεί τοίχος παράλληλος με το περιμετρικό τείχος, ο οποίος διερευνήθηκε φέτος με τη διάνοιξη ορύγματος προς τα δυτικά, με στόχο την διαλεύκανση της σχέσης του με το τείχος. Φαίνεται ότι ο τοίχος αυτός, από ακατέργαστους λίθους ανήκει σε παλαιότερη φάση της οχύρωσης (εικ. 2). Μετά την εγκατάλειψή του, οι πέτρες χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου με αποτέλεσμα να μην διατηρείται σε όλο του το πλάτος και γεμίστηκε από ομοιογενές αμμώδες στρώμα, σχεδόν εντελώς στείρο. Εκεί όπου διακόπτεται, μεταξύ του και του νεώτερου τείχους, ανευρέθηκε αποθήκης κατασκευασμένος από κάθετα τοποθετημένες πέτρες, με το ίδιο αμμώδες γέμισμα, στο οποίο ανευρέθηκαν πέντε ακέραια αγγεία της Ελληνιστικής περιόδου —ένας λάγυνος με ερυθρό επίχρυσμα (εικ. 3), ένας σκύφος με υπερυψωμένες λαβές και μελανό επίχρυσμα, ένα μικρό κύπελλο με έσω νεύον χείλος και μελανό επίχρυσμα και δύο μικρά κύπελα Μεγαρικού τύπου με εμπέστη διακόσμηση. Φαίνεται, λοιπόν, ότι το παλιό τείχος καταστράφηκε και οι πέτρες του χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου για την κατασκευή του νέου τείχους στην Ελληνιστική περίοδο, ένα εντελώς άγνωστο στοιχείο που ανατρέπει τα όσα μέχρι σήμερα πιστεύαμε, ότι δηλαδή ο πύργος με επένδυση από πελεκητές πέτρες ανήκε σε οχύρωση της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, με βάση την κεραμική που βρέθηκε στις επισκοπήσεις του χώρου. Η ανασκαφή μέχρι τον φυσικό βράχο αποκάλυψε το δάπεδο, από γύψινο μείγμα πάνω από ένα στρώμα από χονδρόκοκκο αμμώδες υπόστρωμα. Τα κανάλια που βρέθηκαν εντός του δαπέδου επεκτείνονται από ανατολικά προς δυτικά προς την κατωφέρεια και πιθανόν να είχαν στόχο την περισυλλογή του νερού σε κοίλωμα στα δυτικά ή και

© Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

να είχαν αποχετευτική χρήση. Μια στρώση από παρόμοιο μείγμα σε ορισμένα σημεία πάνω από τα κανάλια ίσως να υποδηλοί την αχρήστευση τους με την ανανέωση του δαπέδου.

Η ανασκαφική έρευνα στην ανατολική πλευρά του οχυρού απεκάλυψε τοίχους που ανήκουν σε μεγάλα τετράπλευρα δωμάτια, ακανόνιστου σχήματος, στενότερα προς την κατωφέρεια, που εφάπτονται ενός τοίχου που φαίνεται να περιβάλλει την πλαγιά αλλά χωρίς να διατηρεί όλο το πλάτος του. Η κατασκευή του, ωστόσο, είναι η ίδια που παρατηρείται και στην βόρεια πλευρά του νεότερου τείχους. Στρωματογραφικά επιβεβαιώνεται ότι τα δωμάτια αυτά ανήκουν στη νεώτερη φάση του τείχους, διότι ένας από τους εσωτερικούς τοίχους (ο βόρειος τοίχος του Δωματίου 6) είναι κτισμένος πάνω από το περιμετρικό τείχος της παλαιότερης φάσης, το οποίο διατηρείται αποσπασματικά σε αυτό το απόκρημνο σημείο. Μεγάλες κάθετα τοποθετημένες πλάκες μεταφέρθηκαν από την αρχική τους θέση στο αρχικό τείχος και επαναχρησιμοποιήθηκαν για τις εισόδους ή ως ακρογωνιαίοι λίθοι για τα δωμάτια αυτά.

Στην ανατολική πλευρά του υψώματος το αρχικό τείχος είναι ορατό, καθώς διατηρούνται κάθετα τοποθετημένες πλάκες ύψους από 0.7μ.-1μ. (εικ. 4). Το πλάτος του τείχους κυμαίνεται από 1-1.4μ. κατά μήκος της πλαγιάς και μπορεί να συγκριθεί με παρόμοιας κατασκευής τείχη, γνωστά ως «Κυκλώπεια», που έχουν βρεθεί σε θέσεις της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, όπως στην Έγκωμη, Μάα-Παλαιό-καστρο κλπ. Το μεγαλύτερο μέρος του τείχους αυτού έχει διαβρωθεί. Δυστυχώς δεν υπάρχουν ευρήματα που να υποβοηθούν περισσότερο στη χρονολόγηση. Σε μικρή απόσταση στην ίδια πλευρά του υψώματος, δηλαδή την ανατολική, εντοπίστηκε λαξευτός τάφος, συλημένος, στο κέντρο του οποίου υπήρχε μια πλατφόρμα από τσιμέντο. Τρία σκαλοπάτια στην βορειοδυτική πλευρά έδιναν πρόσβαση στον κεντρικό θάλαμο, η οροφή του οποίου δεν έχει διατηρηθεί, ενώ στη νότια πλευρά του τάφου υπήρχε μικρή θήκη. Η αφαίρεση της επίχωσης στο δάπεδο δεν απέδωσε ευρήματα και η χρονολόγησή του παραμένει άγνωστη.

Τα αποτελέσματα της φετινής ανασκαφικής περιόδου προσθέτουν μια σημαντική και άγνωστη πτυχή στο ιστορικό του οχυρού στους *Νικολήδες*. Ο πύργος με την επένδυση από πελεκητές πέτρες που αποκαλύφθηκε πριν μερικά χρόνια και χρονολογήθηκε, με βάση την κεραμική επιφανείας στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού ανήκει στην Ελληνιστική περίοδο. Η κατασκευή του τείχους της Ύστερης Εποχής του Χαλκού είναι εντελώς διαφορετική και αυτό δεν διατηρείται στην βόρεια πλευρά γιατί αντικαταστάθηκε από το νεώτερο τείχος και τον πύργο. Το γεγονός αυτό ανοίγει ένα άλλο κεφάλαιο στην ιστορία των οχυρώσεων του νησιού, ιδιαίτερα σε σχέση με τις οχυρώσεις στην ενδοχώρα κατά την Ελληνιστική περίοδο. Η επανάχρηση του οχυρού είναι βεβαίως κατανοητή γιατί η θέση είναι τεράστιας στρατηγικής σημασίας σε οποιαδήποτε πολεμική/αμυντική οργάνωση, καθώς παρέχει τη δυνατότητα ελέγχου των οδών προς τη θάλασσα, τόσο προς τα ανατολικά και στα νότια αλλά και προς τα βόρεια και προς τις χαλκοφόρες περιοχές του νησιού στις παρυφές του Τροόδους. Επομένως μια νέα οχύρωση αντικατέστησε την αρχική μετά από πολλούς αιώνες, ίσως για παρόμοιους λόγους, αφού προσαρμόστηκε στις νέες ανάγκες της ηγεσίας μετά τη διάλυση των πόλεων-βασιλείων της Κύπρου περιλαμβανομένου και του γειτονικού Ιδαλίου, από τους απογόνους του Αλεξάνδρου. Η παντελής έλλειψη ευρημάτων ωστόσο δεν υποδηλοί μακρόχρονη χρήση του οχυρού. Με τη συμπλήρωση των ανασκαφών και την αποτύπωση των ευρημάτων, σχεδιαστικά και με drone, ακολούθησε μερική κατάχωση ως ένα πρώτο μέτρο προστασίας του αρχαιολογικού χώρου.

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Επιμέλεια
Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος